

Rad i uredsko poslovanje Dvorske komisije za Istru, Dalmaciju i Albaniju 1797. godine

Dubravka Kolić – Edi Modrinić

Državni arhiv u Zadru
Ruđera Boškovića 1
HR – 23000
dubravka.kolic@dazd.hr
edi.modrinić@dazd.hr

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 31. 5. 2021.
Prihvaćeno: 8. 11. 2021.
94(497.58)“1797“

Sažetak

Ovaj rad obrađuje razdoblje velikoga političkog prevrata na području Dalmacije koji se dogodio nakon Napoleonova ukidanja Mletačke Republike. Osim pregleda političkih prilika s aspekta arhivističke znanosti i uz uvažavanje zahtjeva arhivističkih norma analizira se rad i uredsko poslovanje privremenoga upravnog tijela Dvorske komisije za Istru, Dalmaciju i Albaniju i komparira s institucijama u okruženju i europskim dosezima na području uredskog poslovanja i upravljanja dokumentima.

Glavne riječi: Dalmacija, prva austrijska uprava, 1797. godina, Dvorska komisija za Istru, Dalmaciju i Albaniju, uredsko poslovanje

Uvod

Veliki politički prevrat koji se u Europi događao na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće bez obzira na obimnu literaturu¹ ostavlja prostor za dodatne analize, razmatranja i zaključke.²

- 1 Spomenut ćemo neke naslove: Stjepan Antoljak, *Dalmacija i Venecija na preliminarima u Leobenu i na miru u Campoformiju* (Zagreb: Tisak Nadbiskupske tiskare, 1936.); Stjepan Antoljak, *Dalmatinsko pitanje kroz vijekove. Vjekovne težnje i borbe Hrvata za ujedinjenje Dalmacije s Hrvatskom* (Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod, 1944.); Stjepan Antoljak, „Kako je nastala austrijska pokrajina Kraljevina Dalmacija“, *Časopis za hrvatsku povijest* 3 (1943), 232-239.; Pavao Butorac, „Boka Kotorska nakon pada Mletačke republike do bečkog kongresa (1797-1815.)“, *Radovi JAZU* 264 (1938), 161-236.; C. Ernst Helbling, *Österreichische verfassungs- und verwaltungsgeschichte* (Beč: Springer – Verlag, 1956.); Tulio Erber, *Storia della Dalmazia dal 1797 – 1814*. (Venecija: Società Dalmata di storia Patria, 1990.); Vjekoslav Maštrović, *Razvoj sudstva u Dalmaciji u XIX. stoljeću* (Zagreb: JAZU, 1959.); Ante Matijević, *Povijest Dalmacije za vrijeme prve austrijske vladavine: 1797. – 1806.* priredio Marko Trogrlić (Zagreb: Leykam international d. o. o., 2020.); Ivan Pederin, „Uspostava carsko-kraljevske uprave u Dalmaciji i Istri 1797.-1798.“, *Mjesečnik razreda za književnost HAZU* 45/(2006); Paul Pisani, *La Dalmatie de 1797 a 1815* (Pariz: Alphonse Picard et fils, 1893.)
- 2 Državni arhiv u Zadru (Hrvatska). HR-DAZD-32 Dvorska komisija za Istru, Dalmaciju i Albaniju (1797. - 1798.) (Dalje: HR-DAZD-32) prvi je fond najviše, pokrajinske razine u razdoblju

Razdoblje prve austrijske uprave, baš kao i razdoblje francuske uprave koja je uslijedila, u historiografiji se procjenjuje veoma različito. Neki je autori u potpunosti zanemaruju kao razdoblje u kojemu se nisu dogodili značajni pomaci u životu Dalmacije i njezinih stanovnika, kritizirajući pritom bezidejnost, neodlučnost i nespremnost bečkih vlasti u preuzimanju novog teritorija. Najupečatljiviji je primjer takvog „preskakanja“ austrijskog upravljanja Dalmacijom od 1797. do 1806. onaj Ferde Šišića koji ističe 1806. kao godinu kojom završava srednji i počinje novi vijek u Dalmaciji. Rijetki su radovi koji nastoje podrobno prikazati svu složenost situacije u Europi i Dalmaciji na prijelazu stoljeća i ostaviti čitatelju da na temelju toga prosuđuje učinke austrijskih upravljača: je li se poduzelo dovoljno, je li bila riječ o nekompetenciji, oportunizmu ili, pak, o umijeću mogućega. U ovom ćemo radu politički prevrat 1797. u Dalmaciji prikazati prikazom rada privremenog tijela uprave nastojeći pri tome produbiti i ispraviti dosadašnja saznanja u literaturi. Budući da je ovo, u prvom redu, rad arhivista, naglasak ćemo staviti, a što dosad nije dovoljno obrađeno, na prikaz promjena koje austrijska vlast uvodi u uredsko poslovanje upravnih tijela u Dalmaciji. Da bi se dovoljno naglasio značaj promjena koje su aplicirane doslovno danom dolaska, osvrnut ćemo se na uredsko poslovanje tijela uprave u mletačkom razdoblju.³

Ante Matijević u zaključku svoje disertacije o prvoj austrijskoj upravi kaže: „Profesor Šišić postavio je kamen međaš između srednjega i novog vijeka u hrvatskoj povijesti u godinu 1806. Mi ćemo ga, međutim, s većim pravom, premjestiti u godinu 1797. kojom je u Dalmaciji počeo strujati nov duh odozgo iz vlade i odozdo iz naroda.“ Ovaj citat donosimo zbog analogije s tezom koju želimo elaborirati. Naime, u literaturi o uredskom poslovanju dalmatinskih institucija kamen međaš također se stavlja u 1806. godinu.⁴ Mi želimo dokazati da bi se famozni kamen i kad je uredsko poslovanje u pitanju mogao postaviti s većim pravom u godinu 1797.

prve austrijske uprave koji je uzet u obradu prema suvremenim arhivističkim standardima što znači da je aspekt uredskog poslovanja ovih institucija potpuno neobrađen.

- 3 O uredskom poslovanju tijela mletačke uprave u Dalmaciji pojedinačno kratko referiraju arhivisti koji su sređivali fondove iz tog razdoblja u uvodnim dijelovima inventara. O razdiobi spisa u kancelariji mletačkog kneza govori Josip Kolanović u članku „Izvori za povijest trgovine i pomorstva srednjovjekovnih dalmatinskih gradova s osobitim osvrtom na Šibenik (Contralitterae)“, *Adriatica maritima Zavoda JAZU u Zadru* 3 (1979), 63-150. Opširnije analize, komparacije i zaključci o toj temi još uvijek nisu učinjeni.
- 4 Vidi: Josip Kolanović, Janez Šumrada, ur., *Napoleon i njegova uprava na istočnoj obali Jadrana i na području istočnih Alpa 1806-1814: arhivski vodič* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2005.), 192; Pierpaolo Dorsi, „Gli archivi degli organi periferice dell'amministrazione statale austriaca tra 1750 e 1918: Strutture e problemi“ *Rassegna degli archivi di stato* XLIX (1989), n. 3, 601.

Prvi koraci u uspostavi nove vlasti 1797. godine

Dana 12. svibnja 1797. Napoleon sa svojim pristašama preuzima vlast u Veneciji. Senat se odrekao vlasti i na skupštini je izabrano novo demokratsko vijeće koje su većim djelom činili pristaše Francuza. Sudbina Dalmacije rješavana je prije, na preliminarnim pregovorima u Loebenu gdje je 18. travnja potpisan ugovor o političkoj podjeli teritorija između Napoleona i austrijskog cara. U tajnom dijelu toga ugovora definirano je da će doći do zamjene teritorija; car se odrekao pokrajina između rijeka Oglio i Po, a preuzeo mletačke pokrajine na desnoj obali rijeke Po i uz Jadransko more te mletačku Istru i Dalmaciju.⁵ Stvarno zauzimanje Dalmacije dogodilo se u lipnju, a oglas o preuzimanju nosi datum 3. srpnja.⁶ Upravu je od generalnog providura Andree Querinija mirno preuzeo general Matija Rukavina.⁷

Prva briga nove vlasti bila je ustrojavanje učinkovite uprave koja će moći održavati red i funkcioniranje pokrajine. Likvidirati upravu koja je nastajala i učvršćivala se tijekom četiriju stoljeća samo je po sebi izazov, a proces je obilježila ideja vodilja glavnih kreatora austrijske politike – ministra vanjskih poslova Johanna Thuguta i cara Franje II. Oni su, naime, smatrali da se sve promjene moraju događati tako da ne izazovu nezadovoljstvo i revolt stanovništva, odnosno da naizgled sve treba ostati po starom. Zbog toga su svi zakoni i uredbe koje su u tom, početnom razdoblju donošene imale naznaku privremenosti „dok se pitanje ne riješi“⁸. Tek poslije za vrijeme guvernera Goëssa i Bradyja nastojalo uvesti i neke trajne odredbe kad su u pitanju stare gradske, plemićke i osobne povlastice. Često se u ocjeni prve austrijske uprave sporo uvođenje promjena percipira kao nešto što se događalo spontano, kao izraz slabosti i nespremnosti za preuzimanje novog teritorija, a propušta se naglasiti da se najuži državni vrh odlučio za takvu politiku postupnog mijenjanja zatečenog stanja jer je procijenio da si u političkom trenutku u kojemu se nalazila Monarhija ne može dozvoliti drugačije postupanje u Dalmaciji. Tijekom cijelog razdoblja prve austrijske uprave u Dalmaciji trajale su aktivnosti vezane uz njezin preustroj, izrađivane su analize, tražili su se prijedlozi i sukobljavala gledišta osoba koje je car zadužio da na tome rade i promišljaju.⁹ Činjenica je da veći dio planova nije realiziran zbog novoga vojnog i političkog obrata koji se dogodio, no nova su saznanja

5 Antoljak, *Dalmacija i Venecija na preliminarima u Loebenu*, 23.

6 Maštović, *Razvoj sudstva*, 21.

7 Per evitar in avvenire i disordini, *Raccolta di editti, e proclami corsi nel regno della Dalmazia dopo l'ingresso delle Armie gloriose di sua Maesta l'Imperatore, e Re Francesco II.* (Zadar: tiksara Domenica Fracassa 1799.), 31-32.

8 Matijević, *Povijest Dalmacije*, 91.

9 Primjer je takve analize u fondu Dvorske komisije opis javnih tijela (*Comunità de' Nobili i Univeristà de' Cittadini*) i raspodjela javnih služba između njih od 17. kolovoza 1797. koji su pod naslovom *Promemoria del Corpo civico* izradili Pietro Addobbati i Vincenzo Scarpi, br. 50/II

da je upravo Peter Goëss, guverner Dalmacije od 1802. do 1804., autor planova za preustroj uprave koji je bio preduvjet za opću modernizaciju, onih planova koje je Vincenzo Dandolo zatekao u Zadru i već u prvoj godini počeo provoditi.¹⁰

U Zbirci ukaza i proglasa provedenih u Kraljevini Dalmaciji nakon ulaska slavne vojske Njegova Veličanstva Franje II.¹¹ možemo kronološki pratiti prve korake novih upravljača. Prvi je proglas koji je 24. lipnja 1797. izdao general Rukavina povodom preuzimanja vlasti u Dalmaciji. Slijedi također Rukavinin proglas od 3. srpnja kojim se zabranjuje na javnim mjestima čitati tisak koji im je nesklon (*stampe che prevaricano le dobolì menti*). Slijede proglasi generala Lusignana od 10. srpnja o plaćanju travarine i desetine državi prema starim pravilima do novih odluka o obvezi davanja dominikale od 17. srpnja. Dana 29. srpnja objavljeno je bez potpisa organiziranje poštanske službe u Zadru. Uslijedili su proglasi komandanta grada pukovnika Riere o javnom redu i miru, prodaji namirnica, drva, zbrinjavanju kućnog otpada.¹² Dana 3. kolovoza izdana je naredba generala Rukavine koja je donijela razočaranje stanovništvu koje je u razdoblju prevrata vidjelo priliku za promjenu društvenih odnosa. To je naredba o obvezi obrađivača privatnih poljoprivrednih površina da nastave sa svim davanjima kao i prije ulaska austrijske vojske. Navode se obveze plaćanja pod prijetnjom teških kažnjavanja: crkvene desetine, dominikale, najмова i zakupa zemljišta, taksa prema sadržajima ugovora i ostalih običajnih procedura koje su vrijedile za vrijeme mletačke vladavine. Za razliku od prethodnih ova je naredba određena za čitanje s oltara na nedjeljnoj misi. Dva dana kasnije, 5. kolovoza, izdane su naredbe koje je potpisao Rukavina kojima se nastavlja sustav plaćanja carina i naredba o zabrani prodaje duhana osim na prije propisanim mjestima. Potez koji se spominje u literaturi kao njegov najodlučniji i najznačajniji jest onaj iz ukaza od 7. kolovoza o nastavku rada mletačkih ureda i funkcionara. Oni zadržavaju svoju plaću iz Javne blagajne, ali im se zabranjuju primanja mimo plaće koja su bila uobičajena, tzv. regalija.¹³ Detaljnim analizama primanja mimo plaće službenika u Dalmaciji započelo se 1798. godine.¹⁴ Rezultat tih analiza koje su za različita područja radili različiti službenici izdvojena je skupina spisa s tabličnim prikazima po funkcijama ukupnih primanja pojedinih mletačkih službenika.¹⁵ Činjenica je da

10 Vidi: Matijević, *Povijest Dalmacije*, 175.

11 *Raccolta di editti e proclami 1797.-1798.*, 3-257.

12 Zabranjuje se bacanje smeća s balkona ili izbacivanje izvan ulaznih vrata. Zanimljivo je da se nalaže da se smeće drži u kući dok se ne odnese na zidine i bace u more na već za to označenim mjestima.

13 *Raccolta di editti e proclami 1797.-1798.*, 20, Termin regalije u značenju bliskom ovdje opisanom nalazimo u: *Pravni leksikon* (Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2007.)

14 HR-DAZD-32, Regalije, kut. 44; Za neke od dokumenata iz ove skupine u fondu HR-DAZD-33 Vlada za Dalmaciju (1798.-1806.) postoji revers s naznakom da je dokument upućen Dvorskoj komisiji za Istru, Dalmaciju i Albaniju, npr. br. 531/XII

15 Radi se o spisima koji su od formiranja fonda priključeni fondu HR-DAZD-32 Dvorska ko-

su tzv. regalije bile teret stanovništvu i da su bile prostor samovolje i zloupotreba te je razumljivo da je njihovo ukidanje ocijenjeno kao napredan potez u korist stanovnika. Potez njihova jednostavnog ukidanja, međutim, ima i svoju drugu stranu. Dalmatinski činovnik ostao je na „goloj“, vrlo niskoj plaći. Tijekom cijelog perioda prve austrijske uprave u Beču dalmatinske su činovnike ocjenjivali kao nesavjesne, lijene i neposlušne, a jedini je grof Peter von Goëss ukazao na činjenicu da su ti ljudi bili izuzetno loše plaćeni.¹⁶ Dok su car Franjo II. i ljudi kojima je bio okružen smatrali da Dalmacija mora biti financijski samoodrživa i da se mogu poduzimati samo one promjene koje je moguće pokriti prihodom pokrajinske blagajne, Goëss je isticao potrebu da se početno investira u modernizaciju i restrukturiranje uprave te da se tek onda može očekivati financijska samoodrživost Dalmacije.

Razdoblje u kojemu je general Matija Rukavina držao u svojim rukama vojnu i civilnu vlast završava u prvoj polovici kolovoza 1797. godine. Usprkos činjenici da je bez sumnje obavio odličan posao preuzimanja novog teritorija bez žrtava i nemira, pobrinuo se za javni red i mir, nadzor trgovine, organizaciju redovitog poštanskog prometa, ministar Thugut žurio je da mu dovede zamjenu u civilnoj upravi. Historičari se slažu da je razlog tomu njegovo neskriveno zalaganje da se Dalmacija priključi ugarskoj kruni, odnosno da se ujedini s Hrvatskom. Ante Matijević, koji ovo razdoblje obrađuje prema dokumentima Arhiva unutarnjih poslova u Beču, tvrdi da je plan o zamjeni generala Rukavine grofom Raimondom Thurnom postojao prije vojnog zaposjedanja Dalmacije i da je Rukavina s planom bio upoznat.¹⁷ Posljednji je proglas Rukavina izdao 10. kolovoza. Njime se prijeti izvođenjem pred Vojni sud onim pojedincima za koje se sumnja da tajno komuniciraju sa „zabludjelim“ gradovima u Italiji da se izazovu nemiri i anarhija.¹⁸

Iako je do formalne primopredaje vlasti između Thurna i Rukavine došlo 3. listopada 1797.,¹⁹ prvi ukaz koji potpisuje Raimondo Thurn, onaj o carinjenju stoke, izdan je već 16. kolovoza. Iza Thurnovog potpisa samo stoji: „Ad mandatum excellentissimi D. D. Comitiss Commissarii Aulici proprium“²⁰, što znači da on u kolovožu još nema definiranu funkciju. U sljedećem Thurnovom ukazu, naslovljenom

misija za Istru, Dalmaciju i Albaniju i to kao svežanj 1. Pri arhivističkom sređivanju poduzetom 2020. godine donesena je odluka da se spomenuta skupina premjesti na kraj fonda i označi iako ne bi bila pogrešna odluka da se spisi izdvoje iz fonda HR-DAZD-32 i priključe fondu HR-DAZD-33 jer dosta dokumenata ove skupine nalazimo u urudžbenim zapisnicima Vlade za Dalmaciju i nose vladinu klasifikacijsku oznaku XII. Očito je pitanje regalija bilo jedno od onih koje su rješavale obje institucije dok su istovremeno djelovale.

16 Matijević, *Povijest Dalmacije*, 115.

17 Matijević, *Povijest Dalmacije*, 97.

18 *Raccolta di editti e proclami 1797.-1798.*, 25.

19 Meštrović, *Razvoj sudstva*, 23.

20 „Na vlastiti zahtjev preuzvišenoga gospodina kneza dvorskoga povjerenika“

Circolare, od 26. kolovoza²¹ prvi se put spominje naziv institucija kotarske razine *superiorità locale* koji će se zadržati u cijelom razdoblju prve austrijske uprave,²² a koji prevodimo kao „mjesno starješinstvo“ (u starijoj literaturi kao „vrhovništvo“). Kad spominje mjesna starješinstva, Thurn se poziva na ranije spomenutu naredbu generala komande vojske Kneževića od 7. kolovoza kojom se produžuje rad mletačkih tijela uprave, ali im se sudska vlast ograničava samo na građanske parnice. Ovom okružnicom od 26. kolovoza vraća im se puna nadležnosti nadzora javnog reda, discipline, sigurnosti i kažnjavanja prijestupnika.

C. k. Dvorska komisija za Istru, Dalmaciju i Albaniju

Uputa od 22. kolovoza 1797. prvi put u Zbirci ukaza i proglasa navodi ime nove institucije, ali ne u vidu ukaza o njezinu osnivanju, već se opisuje detaljno na koji joj se način treba obraćati u pisanom obliku.²³ Institucija na čelu uprave u Dalmaciji naziva se Carsko-kraljevska Dvorska komisija za Istru, Dalmaciju i Albaniju (*Ces. Reg. Commissione Aulica per l'Istria, Dalmazia, ed Albanija*). Uputu je potpisao tajnik Gianbattista Thurn, brat Raimonda Thurna, što je i razumljivo jer se cijeli njezin sadržaj odnosi na formu dopisa koji će biti upućen instituciji.²⁴ Budući da u Zbirci ukaza i proglasa nema ukaza o osnivanju za Carsko-kraljevsku Dvorsku komisiju za Istru, Dalmaciju i Albaniju, ne nalazi se među dokumentima, a ne spominje ga ni literatura, može se pretpostaviti da kao poseban dokument i nije donesen, već je o njezinu radu odlučeno u najužem okruženju cara i ministra predsjednika Johanna Thuguta te da je ona formalno bila dio tijela na čelu državne uprave u Beču.²⁵ Puni je naziv tijela koje je u to vrijeme bilo na čelu cjelokupne državne uprave u Beču, a koje se u literaturi često naziva Dvorska komisija, *Directorium in*

21 *Raccolta di editti e proclami 1797.-1798.*, 28-30.

22 1. siječnja 1798. izdan je ukaz o osnivanju Mjesnog starješinstva Zadar. Uslijedili su ukazi za mjesna starješinstva Šibenika, Cresa, Omiša, Nina, Brača, Knina, Sinja, Skradina, Trogira, Hvara, Raba, Krka, Imotskog, Paga, Novigrada i Obrovca, Klisa, Makarske, Korčule, Opuzena, Zlarina, Splita. Zadnji ukaz izdan je za Mjesno starješinstvo Poljica 13. travnja 1798., *Raccolta di editti e proclami 1797.-1798.*, 58-257.

23 *Raccolta di editti e proclami 1797.-1798.*, 31,32.; Vjekoslav Maštrović ovu uputu navodi kad opisuje strukture središnje uprave 1797. Vidi: Maštrović, *Razvoj sudstva*, 24. Matijević potpuno propušta spomenuti Dvorsku komisiju u Zadru i upravu 1797., već citira Thurnovu odluku o osnutku Vlade i Prizivnog suda od 1. 1. 1798. Vidi: Matijević, *Povijest Dalmacije*, 111.

24 Upute Giambattista Thurna prikazat ćemo u dijelu članka koji se odnosi na uredsko poslovanje institucije.

25 Niti Matijević, koji je svoju „Povijest Dalmacije za vrijeme prve austrijske vladavine 1797.-1806.“ radio na dokumentima Državnog arhiva u Beču, Arhiva unutarnjih poslova, Ratnog arhiva i Prosvjetnog arhiva, ne spominje uopće Dvorsku komisiju za Istru, Dalmaciju i Albaniju, već samo rad na privremenom ustroju pokrajinske uprave.

cameralibus ugarsko-erdeljskih i njemačkih nasljednih zemalja kao i *publico politicis* posljednjih, a povjerena mu je briga za političku i financijsku upravu (uključujući ugarsko-erdeljske komorske poslove) te trgovinu. Na čelu mu je bio direktorijalni dvorski kancelar (*Directorial-Hofkanzler*). Nadalje, navedeno upravno tijelo imalo je dvojicu komorskih dopredsjednika, i to jednoga za ugarsko-erdeljske i jednoga za komorske stvari nasljednih zemalja. Za obavljanje poslova nasljednih zemalja predviđeno je osnivanje pokrajinskih departmana ili ureda (*Provinzial-Departments oder Bureaux*).²⁶ Naša je pretpostavka da je Dvorska komisija za Istru, Dalmaciju i Albaniju bila u rangju jednoga od departmana Dvorske kancelarije.²⁷ Formalan datum kad je institucija osnovana, nakon što se sve činjenice sagledaju, mogao bi biti 7. kolovoza kojim je datirana naredba generala Kneževića o nastavku rada mletačkih tijela uprave iako se ona prvenstveno ticala sudskih nadležnosti. Dvorska komisija nastavila je rad generalnog providura za Dalmaciju za što možemo naći potvrdu u tekstovima ukaza o osnivanju Vlade za Dalmaciju i Prizivnog suda koji glase: „... *Sovrana determinazione di erigere, nominare e sostituire alla fu Carica generalizia un Governo ed unito Tribunale d'appellazione in Zara per tutta la Dalmazia*.“²⁸

Prvi dokument koji nalazimo odložen u fondu C. k. Dvorske komisije za Istru, Dalmaciju i Albaniju pod brojem 1 datiran je 19. kolovoza 1797. i odnosi se na slučaj upravitelja carina i desetina na Krku koji kao dužnik dospjele rate traži da bude saslušan.²⁹ Iako je datum na košuljici koja je nastala u kancelariji Dvorske komisije u Zadru 19. kolovoza, predmet sadržava, uz ostale priloge, obraćanje predstavnika komune Krk od 1. kolovoza gdje se oni obraćaju naslovu na ispravan način s „*Eccelsa Imperiale Reggia Cesarea Commisione*“ što datum početka rada institucije pomiče i prije Kneževićeve naredbe od 7. kolovoza i uputa tajnika Giambattiste Thurna od 22. kolovoza i na koncu ga ostavlja nedefiniranim. Činjenica da su predstavnici komune Krk ispravno adresirali svoj dopis nameće pitanje o tome otkud im informacija koju ne nalazimo u dokumentima. Prva naredba koju Raimondo Thurn potpisuje kao komesar (*Ces. Reg. Commisario*) naredba je izdana 7. rujna koja određuje nadležnost mjesnih starješinstava kao tijela prvostupajnske sudbene vlasti u svim građanskim i krivičnim predmetima.³⁰

Dvorska komisija u Zadru imala je organiziran ured na čelu s Giambattisom Thurnom kojeg je umjesto Rukavinih pomoćnika *contea* Vojnovića i Frane Orlan-

26 Helbling, *Österreichisch verfassungs*, 323.

27 Usp. Pisani, *La Dalmatie*, 75.

28 „Odluka suverena da se bivša providurova vlast zamijeni Vladom ujedinjenom s Prizivnim sudom za cijelu Dalmaciju“, *Raccolta di editti e proclami 1797.-1798.*, 50.

29 HR-DAZD-32, 1/1797. (spojen s brojem 98). Prva od dvije knjige urudžbenog zapisnika Dvorske komisije za Istru, Dalmaciju i Albaniju nije sačuvana.

30 *Raccolta di editti e proclami 1797.-1798.*, 40.

dinija Thugutu predložio njegov brat Raimondo.³¹ Giambattista Thurn ujedno je bio jedan od dvojice tajnika u Komisiji,³² a prema potpisima može se izbrojiti do pet službenika što odgovara i podacima koje donosi Ante Matijević. Matijević kao Thurnovih pet savjetnika nabraja Tripa Pasqualija, Antuna Stratica, Carla Rivu, Ivana Nepomuka Suppèa i Biasia Wrachena. Kao grešku navodi Pisanija koji u savjetnike ubraja i Giabattista Rinu.³³ Potpisi na dokumentima ipak potvrđuju Pisanijev podatak.³⁴

Kad je prestanak rada institucije u pitanju, situacija je nešto jasnija. Ukazom od 17. prosinca 1797. godine koji je potpisao Raimondo Thurn osnovana je Vlada za Dalmaciju s nadležnošću javne uprave i gospodarstva i Prizivni sud za Dalmaciju za područje suđenja u drugom stupnju u građanskim i krivičnim sporovima.³⁵ Odluka se primjenjuje od 1. siječnja 1798. godine. Sljedećeg dana, 18. prosinca, izdana je naredba koja upotpunjuje naredbu od prethodnog dana, a odnosi se na upute o tome komu se ulaže prvostupanjska i drugostupanjska žalba u sudbenim predmetima. Dvije se odredbe iz tog teksta odnose na Dvorsku komisiju za Istru, Dalmaciju i Albaniju: prva kaže da se žalbe i postupci koji su već pokrenuti preko Dvorske komisije trebaju tu biti i nastavljani do konačnog rješenja, a druga da u slučajevima kad se zbog težine predmeta obraća direktno trećoj instanci u Beč, podnesci i dalje idu preko Dvorske komisije u Zadru. Ove nam odredbe mogu objasniti činjenicu da Dvorska komisija za Istru, Dalmaciju i Albaniju nastavlja djelovati sve do srpnja 1798. paralelno s Vladom za Dalmaciju koja prvi upis u svom urudžbenom zapisniku ima 11. siječnja 1798. godine. Vjekoslav Maštrović o činjenici da su dvije institucije tijekom pola godine djelovale istovremeno kaže da je prema tekstu naredbe od 18. prosinca Dvorska komisija u Zadru služila kao ispostava Dvorske kancelarije u Beču bez „naročito upravno-političkog utjecaja“ s čime se ne možemo složiti. Puno je vjerojatnije da je spomenutih šest mjeseci bilo prijelazno razdoblje na tragu opredjeljenja da se svim promjenama pristupa s oprezom i postupno. Tomu nalazimo dokaz u dopisu upućenom Vladi za Dalmaciju 12. siječnja 1798. koji sadržava specifikaciju četrnaest poslovnih brojeva koje joj Dvorska komisija dostavlja na daljnje postupanje.³⁶

Da odnos između Vlade i Dvorske komisije u Zadru tijekom prve polovice 1798. nije do kraja jasan, govori i dokument od 1. ožujka 1798. u kojemu Vlada traži od Dvorske komisije upute kako postupiti pri odabiru kandidata za pukovnika Teritorijalnih snaga u Trogiru. Nisu sigurni mogu li izabrati najboljeg kandidata

31 Matijević, *Povijest Dalmacije*, 104.

32 Maštrović, *Razvoj sudstva*, 24.

33 Vidi: Matijević, *Povijest Dalmacije*, fusnota 92, 192.

34 Pisani, *La Dalmatie*, 75., Erber, *Storia della Dalmazia*, 114.

35 *Raccolta di editti e proclami 1797.-1798.*, 50-52.

36 HR-DAZD-32, br. 2633/II

sami ili trebaju dostaviti Komisiji izvješća o svakom kandidatu. Sadržaj ovog dokumenta nadležnost Dvorske komisije u Zadru u 1798. godini iz područja završavanja započetih postupaka širi i ostavlja otvoreno pitanje njezina obujma poslije 1. siječnja 1798. godine.³⁷

Upravne i sudske nadležnosti Dvorske komisije za Istru, Dalmaciju i Albaniju

Nadležnosti Dvorske komisije u Zadru, kao institucije s upravnom i sudskom nadležnošću, dobrim su dijelom određene činjenicom da se radi o privremenom tijelu na čelu novozaposjednutog područja s izuzetkom Boke kotorske.³⁸ Kao što nije identificiran dokument o osnivanju institucije, tako nema niti dokumenta koji navodi funkcije i područje nadležnosti Dvorske komisije. Njezinu nadležnost utvrđujemo analizom sadržaja gradiva nastalog djelovanjem Komisije. Na tom je gradivu, nasreću, primijenjen klasifikacijski plan što olakšava definiranje nadležnosti. Radi se o klasifikacijskom planu jedne razine u kojemu su za pojedine poslove korištene oznake rimskim brojevima. Osim na sudske i upravne nadležnosti uvjetno možemo dodati i podjelu na redovite nadležnosti institucija uprave i sudstva i one nadležnosti koje proistječu iz povijesnog trenutka u kojemu je institucija osnovana i započela djelovanje.

Klasifikacijskom oznakom I označeni su dokumenti nastali zbog situacije u kojoj se našlo stanovništvo na prostoru u kojemu su se definirale i pomicale granice teritorija što je iziskivalo pomoć i djelovanje institucija. Dvorskoj komisiji obraćali su se ljudi koji su se zatekli izvan svog kraja, ljudi koji su htjeli otići iz Dalmacije, oni koji su trgovali sa susjednim zemljama i drugi kojima je trebala pomoć ili intervencija nadležnog tijela. Život se, usprkos velikom političkom prevratu, nastavio i bilo je potrebno donositi odluke koje će pomoći normalizaciji života. U nedostatku izvornog ključa klasifikacije arhivisti su klasu dokumenata označenih klasifikacijskom oznakom I, nakon identifikacije i usporedbe sadržaja najprije nazvali *Inozemstvo*³⁹, ali su ga pri sređivanju fonda, svjesni da iz tog naziva nije moguće shvatiti svu kompleksnost sadržaja, preimenovali u *Putovnice, državljanstvo, repatrijacija i pogranična pitanja*. Primjerice, u ovu skupinu dokumenata pripada molba zadnjega mletačkog dužda Andree Querinija da mu se izda putovnica za putovanje u Beč kao i molba za repatrijaciju Giuseppea Lantane koji je bio dio izaslanstva iz Venecije na čelu s Domenicom Garagninom, koje je u Zadar došlo tražiti priznanje nove demokratske vlasti u Veneciji, a kojima Andrea Querini nije dopustio da se iskrcaju na

37 HR-DAZD-32, br. 3852/II

38 Teritorijem Boke do 1805. kao zasebnim područjem upravljao je general Tomas Brady.

39 Josip Kolanović, ur., *Vodič Državnoga arhiva u Zadru*, knj. I (Zadar: Državni arhiv, 2014.), 177.

obalu. Jednako kao i dokumente klasifikacijske skupine I. i nastanak dokumenata klasifikacijske skupine II. uvjetuju povijesne okolnosti i ne nalaze su u klasifikacijskim planovima tijela koja su djelovala u mirnodopskim okolnostima. Nazvali smo je *Organizacija pokrajine*⁴⁰ i ističemo je kao prvorazredan izvor za događanja u Dalmaciji za vrijeme austrijskog preuzimanja vlasti nakon četiri stoljeća duge vladavine Venecije. Ovom je oznakom klasificiran niz molba za zapošljavanje bivših mletačkih službenika i časnika, ali i dopis baruna Matije Rukavine caru kako bi htio proširiti djelovanje na područje Boke kotorske i da osvajanje jamči mirnim putem,⁴¹ Thurnovo izvješće u kojemu opisuje svoj dolazak u Zadar nakon šest dana putovanja gdje su ga dočekali građani Zadra sa svim počastima, obraćanje Neretljana da im se priznaju privilegije koje su dobili od mletačke vlade iz 1755. i sl.

U izvanredne nadležnosti možemo ubrojiti i rješavanje molba za naknadu štete koja je nastala za vrijeme „bezvlada“ odloženih pod klasifikacijskom oznakom VII. i rješavanje problema nasljednih prava i investitura pod klasifikacijskom oznakom XI.

Dvorska komisija u Zadru je, što je već spomenuto, osim upravne imala i sudsku nadležnost drugog stupnja. Dakle, uz to što se bavila organiziranjem sudovanja na novostečenom teritoriju imala je funkciju drugostupanjskog suda. Institucija koja ju je naslijedila, osnutkom Apelacijskog suda u Zadru 1798. godine, tu je funkciju izgubila. Dokumenti nastali organizacijom sudovanja označeni su klasifikacijskom oznakom XIV. Važna naredba o sudskoj nadležnosti je ona koju je 7. kolovoza potpisao general Knežević, komandant vojske Njegova Veličanstva u Dalmaciji, koja izrijekom navodi tijela mletačke uprave i sudstva (kneza, kapetana, providure, pukovnike Teritorijalnih snaga) koja će nastaviti obavljati svoje prijašnje funkcije do nove organizacije, s time da im u sudskoj nadležnosti ostavlja samo građanske sporove, a ne i krivične. U naredbi se naglašava da će uvjet za angažman bivših mletačkih službenika u novoj upravnoj strukturi biti rad i zalaganje u prijelaznom periodu.⁴² Vezano uz organiziranje sudovanja je i djelovanje Privremenog i provizornog zastupstva (*Ces. Reg. Proisoria e periodica rappresentanza in civile e criminale in Zara*) od dva člana, Steffana Vallerija i Domenica Castellija, koje je predočilo svoje mišljenje Dvorskoj komisiji u Zadru vezano uz najosnovnija pitanja o sudstvu koja je potrebno definirati: po kojemu zakonu i metodama će se suditi u krivičnim postupcima, pitanja o troškovima i tarifama u sudskom postupku te o sudjelovanju pukovnika i serdara Teritorijalnih snaga u sudovanju.⁴³ Obojica, Domenico Castelli i Steffano Valleri, imala su funkciju povjerenika za krivično sudovanje (*commisario*

40 U kazalu urudžbenog zapisnika Komisije klasifikacijske skupine II. pretežno se nalaze pod pristupnikom *organizzazione*.

41 HR-DAZD-32, br. 17/II

42 *Raccolta di editti e proclami 1797.-1798.*, 3-21.

43 HR-DAZD-32, br. 40/XIV

in criminalibus), pripremala su izvješća za Raimonda Thurna i postupala na temelju njegovih odluka. U ovu skupinu nadležnosti pripadali su i zatvori, stanje u zatvorima, popisi zatečenih zatvorenika s analizom vrsta kaznenih djela, popisi neriješenih krivičnih parnica u bivšim mletačkim kancelarijama. Mnogi su se Dvorskoj komisiji, u početnom periodu djelovanja, obraćali tužbama, a ona ih je upućivala na obraćanje mjesnim starješinstvima kao prvostupanskim sudovima.

Dokumenti nastali tijekom rješavanja drugostupanskih postupaka, za koje je Dvorska komisija imala nadležnost, nose klasifikacijsku oznaku XV.

Klasifikacijsku oznaku XVI. – Šume nosi nekolicina dokumenata koja sadržava podatke o upravljanju šumama: najmu, sječi i prodaji drva.

Potrebno je naposljetku naglasiti da djelovanje Dvorske komisije u Zadru u svim područjima nadležnosti koja prethodno nisu navedena, kao što su obrt, trgovina, gradnja, pomorstvo, zdravstvo, crkva, također nosi obilježje razdoblja promjene uprave u kojemu sve grane iziskuju potvrdu ili redefiniciju dotadašnjeg načina rada.

Uredsko poslovanje

Kad je o uredskom poslovanju riječ, čini se da su dalmatinske institucije dočekale kraj 18. stoljeća s vrlo malo promjena u odnosu na početak 15. stoljeća kad su počele djelovati. Ta je tema gotovo netaknuta u hrvatskoj literaturi i sve što nalazimo objavljeno o tome je definiranje vrste spisa koji nastaju u kneževoj kancelariji u 15. stoljeću u članku Josipa Kolanovića o pomorskim dozvolama u kneževoj kancelariji.⁴⁴ Prema onome što su arhivisti koji su radili na gradivu mletačkih institucija zabilježili nije se puno toga promijenilo u skoro četiri stoljeća djelovanja. Moderniji administrativni alati poput repertorija ili registara ne pojavljuju se sustavno nego sporadično što se može tumačiti činjenicom da su providur i knezovi dalmatinskih komuna imali dvogodišnje razdoblje vladanja, da je svaki od njih dovodio sa sobom svoga kancelara. Mada su svi kancelari dolazili iz istog „bazena zapošljavanja“⁴⁵, nisu svi bili jednako vješti i u poslu su primjenjivali postupke naučene na mjestima gdje su ranije obavljali dužnosti. Istraživanje mletačkih uredskih procedura otežava činjenica da je vrlo teško utvrditi kad su dokumenti bili uvezani ili eventualno razvezani. Tako, ako u nekoj kneževoj kancelariji nalazimo uvezanu knjigu npr.

44 Josip Kolanović, „Izvori za povijest trgovine i pomorstva srednjovjekovnih dalmatinskih gradova s osobitim osvrtom na Šibenik (contralliterae)“, *Adriatica maritima* 3 (1979), 63-150.

45 Taj je izraz upotrijebio Stefano Talamini u svom članku „Ridussi la confusione di quella cancelleria alla miglior refforma“. Creazione e conservazione dell'archivio giudiziariodei rettori veneti a Belluno (secoli XVI-XVIII)“, *Archivi* XIV/1 (gen. – giu. 2019.), 8.

izvanrednih poslova (*extraordinaria*), ne možemo sa sigurnošću tvrditi je li klasifikaciju i odvajanje tih dokumenata obavio kancelar odmah pri nastanku ili je to učinjeno poslije. Ista je situacija i kad zaključujemo o okupljanju dokumenata koji se odnose na isti posao: katkad ih nalazimo okupljene u sveščić ili čak uvezane, ali je teško utvrditi kad se okupljanje dogodilo. Možemo, dakle, reći da se uredsko poslovanje mletačkih institucija vodilo do samog kraja u obliku knjiga; u nekim slučajevima kancelar je imao neispisanu knjigu, a katkad su se spisi uvezivali poslije nastanka prema vrsti dokumenta ili poslovima na koje su se dokumenti odnosili.⁴⁶ U nekim dokumentacijskim cjelinama kao što su knjige generalnih providura i bilježnički spisi za pomoć u brzom pretraživanju na margini, uz početne rečenice pojedinog dokumenta, nalazi se kratak izvadak iz sadržaja, češće drugim rukopisom, vjerojatno napisan naknadno. Najznačajniji je potez koji je mletačka vlast povukla u smislu poboljšanja upravljanja dokumentima u Dalmaciji osnivanje Arhiva generalnih providura i imenovanje arhivista 1624. godine.⁴⁷ Taj postupak nije bio specifičan za Dalmaciju, već se u prvoj polovici 17. stoljeća događa i u drugim središtima mletačkih upravnih jedinica.⁴⁸

U isto se to vrijeme (kraj 18. stoljeća) na području Habsburške Monarhije i njemačkih država u uredskom poslovanju i upravljanju dokumentima daleko odmaklo. Pod utjecajem racionalizma arhivski teoretičari iniciraju značajne promjene. Već za vrijeme Marije Terezije, a još sustavnije za Josipa II., poduzimaju se sređivanja starijih spisa, a donose se i mjere uređenja uredskog poslovanja i registratura koje uključuju i sheme koje će obuhvatiti cijelo poslovanje. Teorijsku potporu reformama dao je teoretičar države i prava kameralističkog smjera Joseph Sonnenfels koji je autor priručnika *Über den Geschäftsstil: Die estern Grundlinien für angehende österreichische Kanzleybeamten*. Ovaj je priručnik s više nadopunjenih kasnijih izdanja bio teorijska i normativna osnova uredskog poslovanja u Monarhiji.⁴⁹ Njegov priručnik uvodi i podjelu poslova između prijamnog ureda, ekspedita i registrature, oblikovanje različitih vrsta dokumenata i opis postupaka unutar kojih nastaju pojedine vrste dokumenata. Već tad priručnik govori o zajedničkom

46 O kancelarijskim procedurama i vrstama spisa u mletačkim komunama na području Italije vidi: Giorgetta Bonfiglio Dosio, „L'amministrazione del territorio durante la Repubblica veneta (1405.-1797): gli archivi dei rettori“, *Gli archivi della provincia di Padova* 1(1996). (Rektori su predstavnici mletačke vlasti u pojedinim gradovima ili teritorijima na administrativnoj razini generalnih providura u Dalmaciji.)

47 HR-DAZD-1 Generalni providuri za Dalmaciju i Albaniju (1597. – 1797.), Generalni providur Francesco Mollin, svež. 1, list 51-54.

48 Vidi: Stefano Talamini, „Aspetti della politica archivistica veneziana nella Terraferma di età moderna (secoli XVI-XVII)“, *Archivi*, XVI/1 (gen.-giu.2021), 42-61.

49 Joža Žontar, „Razvoj sistemov poslovanja s spisi pri upravnih oblasteh do reforme pisarniškega poslovanja leta 1956“, *Arhivi* VI (1993), 33., Rajka Bućin, *Klasifikacijski sustavi u spisovodstvu uprave: povijesni razvoj i suvremena stremljenja* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015.), 51-52.

evidentiranju ulaznih i izlaznih dokumenata koji nije odmah svugdje zaživio. Sonnenfels donosi upute o praćenju kretanja i rješavanja predmeta i postupcima vezanima za to.⁵⁰

U Banskoj Hrvatskoj, u najbližem okruženju Dalmacije, za razvoj uredskog poslovanja važan je početak rada Hrvatskog kraljevskog vijeća i Naputak s razrađenim odredbama o radu kancelarije i registrature Vijeća, propisa o vođenju pojedinih uredskih knjiga i slično koji izdaje Marija Terezija. Naputak nalaže vođenje izlaznog protokola u koji se kronološkim redom upisivao svaki spis koje je Vijeće slalo svojim korespondentima ili dvoru u Beču. Redni broj upisa u tu knjigu postao je dio signature, odnosno registraturnog broja spisa. U njega se još bilježio datum, kratak sadržaj iz kojega se vidjelo kome je spis upućen i kancelista koji je napravio čistopis.⁵¹ To je početak razvoja urudžbenog zapisnika kao alata za brzo pronalaženje spisa, ali i praćenje tijeka poslovnog postupka. Vođenje urudžbenog zapisnika potaknuo je i pojavu predmetnog spisa. Predmetni spis je fizičko i evidencijsko spajanje ulaznih i izlaznih dokumenata vezanih za isti poslovni postupak koji se u njemačkim zemljama i Habsburškoj Monarhiji pojavljuje krajem 18. i početkom 19. stoljeća.⁵²

Kako vidimo, urudžbeni zapisnik, simultano vođenje kazala urudžbenog zapisnika, predmetni spis, klasifikacijski nacrt i indorsacija administrativni su alati koji s austrijskom vojskom i austrijskim službenicima dolaze u Dalmaciju i primjenjuju se odmah, bez odgode s opravdanjem provizorija koji je u svakom drugom segmentu naglašavan. Urudžbeni zapisnik Dvorske komisije za Istru, Dalmaciju i Albaniju tiskani je obrazac na njemačkom jeziku sa sljedećim rubrikama:

1. Broj dokumenta (*Numer des Stükes*)
2. Datum primitka i prezentacije (*Datum und Praesentatum*)
3. Ime stranke koja upućuje podnesak (*Namen des Exhibenten*)
4. Sadržaj podneska (*Inhalt des Exhibiti*)
5. Rješavanje podneska (*Erledigung des Exhibiti*)
6. Datum rješavanje i otpremanja (*Tag der Erledigung und Ausfertigung*)
7. Broj registraturnog fascikla (*Numer des Registratur Fascikels*).

Urudžbeni zapisnik vođen je na njemačkom jeziku, pisan kancelarijskom goticom, dok su dokumenti na talijanskom i rjeđe na njemačkom jeziku.

Dokumenti su se klasificirali, pretpostavljamo, nakon rješavanja, u trenutku odlaganja u pismohranu. Klasifikacijski plan sadržava šesnaest klasa / sadržajnih

⁵⁰ Bućin, *Klasifikacijski sustavi*, 74–75.

⁵¹ Miljenko Pandžić, *Arhivi i pismohrane u doba Hrvatskog Kraljevskog vijeća (1767–1779)*, (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2005.), 37–39.

⁵² Bućin, *Klasifikacijski sustavi*, 32–33, 75–76.

skupina označenih rimskim brojevima. Ključ klasifikacije nije bio poznat unaprijed, već se do njega došlo usporedbom sadržaja i glasi ovako:⁵³

- I. Putovnice, državljanstvo, repatrijacija i pogranična pitanja
- II. Organizacija pokrajine
- III. Obrt, trgovina gradnja
- IV. Vojni troškovi
- V. Državni prihodi
- VI. Vojska – kadrovska pitanja
- VII. Molbe za naknadu šteta za vrijeme bezvlasti
- VIII. Pomorstvo
- IX. Troškovi državne blagajne
- X. Sanitet, liječnici, siromašni
- XI. Nasljedna prava, investiture
- XII. Trgovina
- XIII. Crkva
- XIV. Sudstvo općenito
- XV. Suđenje u drugom stupnju
- XVI. Šume, drvo.

Dokumenti su se, ovisno o potrebi daljnjeg postupanja po predmetu, opremali uredskom košuljicom ili samo indorsirali i odlagali u pismohranu.⁵⁴ Košuljice u kojima su bili pohranjeni dokumenti nisu bile tiskani obrasci. Tekst na košuljici organiziran je dvostupačno s tim da je u gornjoj lijevoj polovici dokumenta formata većeg od A4 naznačeno tko je uputio dopis i njegov kratak sadržaj. Ispod tog teksta, na svim dokumentima koji su zahtijevali postupanje stoji potpis komesara Raimonda Thurna. Na desnoj, donjoj polovici prve stranice dokumenta opisuje se na koji je način i kako o predmetu odlučeno, što se ponekad nastavlja i na unutrašnjem dijelu košuljice. Taj dio teksta potpisuje jedan od tajnika. Na poledini košuljice bilježio se broj urudžbenog zapisnika i klasifikacijska oznaka, rjeđe i datum prezentacije dokumenta. Konzistentnost ovog postupanja za cijelog trajanja prve austrijske uprave na pokrajinskoj i kotarskoj razini upućuje da su se službenici u svom radu imali jasne, sasvim sigurno pisane upute.⁵⁵ Upute za ovo razdoblje, naža-

53 Prvi put se ključ radio za potrebe izrade opisa za C. k. Dvorsku komisiju za Istru, Dalmaciju i Albaniju u Vodiču Državnog arhiva u Zadru. Vidi: Kolanović, *Vodič Državnog arhiva u Zadru*, knj. I, 178-179. Ključ se još jednom provjeravao pri sređivanju fonda i izradi inventara poduzetog 2020. i potvrdio se točnim.

54 Indorsacija (pisanje podataka za praćenje dokumenta na poledini) jedan je od alata koje opisuje Sonnenfels. Usp. Bučin, *Klasifikacijski sustavi*, 75.

55 Usp: Dubravka Kolić, „Mjesno starješinstvo Makarske (Imperiale Regia Superiorità locale di Macarsca) 1798. – 1806.“, *Arhivski vjesnik* 48 (2005), 145-168.; Dubravka Kolić, „Mjesno star-

lost, još nisu identificirane što se može objasniti time što se radi o sadržaju koje su službenici držali u uredima i nisu odlagali u pismohrane. Jedina je sačuvana, tiskana uputa koja se dijelom uklapa u područje uredskog poslovanja već spomenuta uputa o načinu pisanog obraćanja Dvorskoj komisiji u Zadru.⁵⁶ U literaturi (Maštrović, Erber) donesen je prijepis većine ukaza iz kolovoza 1797., a mi donosimo prijepis ove uredbe zbog njezine povezanosti s temom uredskog poslovanja:

Per evitar in avvenire i disordini, che nascer potrebbero dal modo irregolare, nel quale tutti gli Atti fin'ora presentati all' ECCELSA CES. REG. AULICA COMMISSIONE sono stati compilati, e per facilitare alle parti stesse il metodo, ch'essi in simili casi dovranno osservare in avvenire, si é venuto per parte di questa Ces. Reg. Cancelleria della prelodata Commissione Aulica allla pubblicazione delle seguenti regole normali.⁵⁷

I. Ogni atto dovrà essere indirizzato al di fuori ALL' ECCELSA CES. REG. COMMISSIONE AULICA per L'ISTIRIA, DALMAZIA, ed ALBANIA, nonche munito del nome, e cognome del suplicante, o rimostrante, del loco di sua dimora, com'anche della sinopsi, ossia brevissimo estratto del contenuto dello stesso.

II. Ogni atto dovrà esserestilizzato al di dentro: ECCELSA CE. REG. AULICA COMMISSIONE, per L'ISTIRIA, DALMAZIA, ed ALBANIA! Non che munito alla fine colla dana del luogo, giorno, mese, ed anno; e colla sottoscrizione del supplicante, o rimostrante, omettendo le solite Curiali, e la slusola Grazie &c...

III Ogni Atto dovrà essere steso in colonna, non che con chiarezza, e precisione, tralasciando tutte le espressioni ampulose, le quali non servono ad altro, che a redere oscuro il senso del petito, che dovrà pure esser chiaro, e preciso.

IV. Nel caso, che un Atto fosse corredato di diversi documenti, dovranno questi essere segnati distintamente col numero progressivo aritmetico, ovvero coll'ordine alfabetico, dovendosi innoltre gli stessi documenti somariamente motivare riguardo al loro contenuto nel contesto dell'Atto in curi verranno pure indicati colla Zifra, o lettera corrispondente.

Il che si rende noto per direzione di tutti quelli, che volessero presentare degli Atti alla prelodata ECCELSA CES. REG. AULICA COMMISSIONE, senza esporli al pericolo di essere negletti per mancanza delle prescritte necessarie fomalità, tendenti all'introduzione del buon ordine.

Dato dalla Cancelleria dell'Eccelsa Ces:Reg.

ješinstvo Šibenika 1798.-1806.“, *Murterski godišnjak*, 151-181.; Dubravka Kolić, „Mjesno starješinstvo Split za austrijske uprave kolovoz – studeni 1809. godine“, *Vjesnik dalmatinskih arhiva* 1 (2020), 29-50.

⁵⁶ *Raccolta di editti e proclami 1797.-1798.*, 30-32.

⁵⁷ Tekst nije naslovljen, tek u pregledu sadržaja na kraju *Raccolta di editti e proclami 1797.-1798.* stoji *Normativo di prodursi alle Superiorità locali* iz čega se vidi da je ovo Pravilo prije svega bilo namijenjeno mjesnim starješinstvima.

Aulica Commissione

Zara, 22. Agosto 1797.

GLAMBATTISTA CO: DI THURN

*Cesareo Regio Segretario e Direttore di Cancellaria*⁵⁸

I tekst ove uredbe navodi na zaključak da su službenici imali detaljne interne upute u trenutku kad su objavili upute onima koji će im se obraćati.

Arhivski fond HR-DAZD-32: Dvorska komisija za Istru, Dalmaciju i Albaniju

Rad službenika Dvorske komisije može se ocijeniti visokom ocjenom uzimajući u obzir da se radi o privremenom tijelu, osnovanom na teritoriju čije su institucije dugo radile u potpuno drugačijoj spisovodstvenoj tradiciji. Rezultat njihova rada je 4596 poslovnih brojeva što je 4,4 dužna metara gradiva, nakon sređivanja složenih u 44 kutije.⁵⁹ Gradivo sadržava dvije uredske knjige: urudžbeni zapisnik za

58 Da bi se izbjegle neugodnosti koje bi mogle nastati zbog nepravilnog načina na koji su sastavljani dokumenti do sada predstavljeni C. k. Dvorskoj komisiji i da bi se strankama predstavio način koji će u budućnosti morati primjenjivati, C. k. Dvorska kancelarija hvaljene Dvorske komisije objavljuje sljedeća pravila:

I. Svaki dokument izvana mora biti adresiran na uzvišenu Carsko-kraljevsku Dvorsku komisiju za Istru, Dalmaciju i Albaniju, treba imati ime i prezime molitelja ili tužitelja, mjesta njegova boravka kao i sažetak ili izvadak iz sadržaja dokumenta.

II. Svaki dokument treba biti oblikovan iznutra: UZVIŠENA CARSKO-KRALJEVSKA DVORSKA KOMISIJA za ISTRU, DALMACIJU I ALBANIJU! Treba sadržavati podatak o mjestu, datumu, mjesecu i godini; i potpisom molitelja ili tužitelja, izostavljajući uobičajene kurtoazne izraze i fraze zahvale i sl.

III. Svaki dokument treba biti napisan u stupcu, jasno i precizno, bez uzvišenih izraza koji ne služe drugomu osim da zamaglie smisao podneska koji, pak, treba biti jasan i precizan.

Ako neki podnesak sadržava više dokumenata, oni moraju biti jasno označeni rastućim brojem ili abecednim redom, nadalje njihov sadržaj mora imati veze s kontekstom podneska u kojemu su označeni brojem i slovom.

Daje se na znanje svim onima koji se žele obratiti UZVIŠENOJ CARSKO-KRALJEVSKOJ DVORSKOJ KOMISIJI za ISTRU, DALMACIJU I ALBANIJU, a da ne bi bili u opasnosti da njihov podnesak bude zanemaren zbog nedostatka propisanih nužnih formalnosti kojima je svrha uvođenje reda.

Izdano iz Kancelarije uzvišene Carsko-kraljevske Dvorske komisije za Istru, Dalmaciju i Albaniju Zadar, 22. kolovoza 1797.

Giambattista grof od Thurna

Carsko-kraljevski tajnik i upravitelj Kancelarije

59 Najnovijim sređivanjem obavljenim 2021. ispravljena je greška u količini koja je tiskana u Vodiču državnoga arhiva u Zadru kad nije uzeta u obzir veličina svežnjeva. Kad su dokumenti prekartonirani u arhivske kutije, standardne širine koje se nastojalo optimalno puniti podatak o dužnim metrima bitno je veći.

razdoblje od studenoga 1797. do lipnja 1798. i kazalo urudžbenog zapisnika. Nije identificiran trenutak kad je izgubljena prva knjiga urudžbenog zapisnika. Gradivo tijela uprave koja su francuskim osvajanjem Dalmacije prestala djelovati preuzeto je u Arhiv za vrijeme providura Vincenza Dandola. Prvi upis ovoga gradiva kao arhivskoga nalazimo u Općem inventaru (*Inventario generale*) zadarskog arhiva iz 1828. godine koji je izrađen za potrebe primopredaje između dvaju direktora arhiva, Gianxica i Einspillera. Gradivo Dvorske komisije za Istru, Dalmaciju i Albaniju iskazano je pod brojem 10 s Vladom za Dalmaciju. Upis glasi: „Atti del’Aulica commissione Thurn, e del’Eccellentissimo Governo Austriaco.“⁶⁰ Nalazimo ih odvojeno registrirane već 1901. u članku Josipa Alačevića „L’archivio degli atti antichi presso la I.R. Luogotenenza Dalmata“⁶¹ pod brojem 11 i nazivom „Atti dell’ I.R. Commissione Organizzatrice da luglio 1797 a tutto Giugno 1798“ uz koji se navodi količina od 26 svežnjeva. Urudžbeni zapisnici uopće se ne spominju, već samo kazalo. Ante Milošević ga samo prevodi u Vjesniku zemaljskog arkiva iz 1916., a iste podatke donosi Antonio Chrechici u članku „Archivio di Stato in Zara“ i publikaciji „Gli archivi di stato Italiani“ iz 1944.⁶² Postojanje još jedne knjige, tj. druge knjige urudžbenog zapisnika, prvi konstatira i bilježi Dinko Foretić 1955. godine u svom članku „Kratak historijat i opći inventar Državnog arhiva u Zadru“.⁶³

Zaključak

Razdoblje velikih političkih promjena na nekom prostoru uvijek je u fokusu interesa i historiografskih analiza. Pad Mletačke Republike nakon gotovo četiri stoljeća suverenog vladanja na istočnom Jadranu zasigurno spada u tu kategoriju prevrata i Dalmaciju s margine uvodi na dnevni red političkih pregovaranja na najvišoj, mogli bismo reći carskoj, razini.

Osnutak i rad Dvorske komisije za Istru, Dalmaciju i Albaniju 1797. godine, osim značenja koje ima zbog povijesnog trenutka u kojemu započinje djelovati i činjenice da se radi o tijelu koje doslovno stvara temelj novom političkom i društvenom poretku, za povijest hrvatske arhivistike ima posebno značenje. Njezini su

60 Ante Usmiani, „Opći inventar Zadarskog arhiva iz 1828. godine“, *Arhivski vjesnik* 19–20 (1976–1977), 279–294.

61 Giuseppe Alacevich, „L’archivio degli atti antichi presso la I. R. Luogotenenza Dalmata“, *Tabularium* vol. I (1901), fasc. I, 1–10.

62 Ante Milošević, „Opis arhiva c.k. dalmatinskog namjesništva u Zadru“, *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arkiva*, XVIII (1916); Antonio Chrechici, „Archivio di Stato in Zara“, *Gli archivi di stato italiano, MIscellanea di Studi*, ur. Alessandro Luzio (Firenze 1933.), *Gli archivi di stato italiani*, Ministero dell’Interno, Ufficio centrale degli archivi distato (Bologna: Nicola Zanichelli, 1944.)

63 Dinko Foretić, „Kratak historijat i opći inventar Državnog arhiva u Zadru“, *Arhivist* 1 (1955.)

službenici već prvog dana na velika vrata donijeli u Dalmaciju tekovine marijatere-zijanskih i jozefinskih upravnih i drugih reforma koje su na području Habsburške Monarhije i Banske Hrvatske već uvelike uvedene u rad upravnih i sudskih institucija. Promjene uredskog i općenito administrativnog poslovanja najuočljivije se odražavaju u uvođenju klasifikacijskog plana, odgovarajućih registraturnih knjiga, u prvom redu urudžbenog zapisnika sa simultano vođenim kazalom, kako u rad tog privremenog tijela tako i u rad Vlade za Dalmaciju koja ga je naslijedila i u rad institucija na razini kotara. U osnovi radi se o istim administrativnim alatima s kojima su naše institucije dočekale digitalno doba.

IZVORI I LITERATURA:

Arhivski izvori:

Državni arhiv u Zadru (Hrvatska)

HR-DAZD-1 Generalni providuri za Dalmaciju i Albaniju (1597. – 1797.)

HR-DAZD-32 Dvorska komisija za Istru, Dalmaciju i Albaniju (1797. – 1798.)

HR-DAZD-33 Vlada za Dalmaciju (1798.- 1806.)

Službena glasila i tisak:

Raccolta di editti e proclami corsi nel regno della Dalmazia dopo l'ingresso delle Armie gloriose di sua Maestà l'imperatore, e re Francesco II. Zadar: ovlaštena tiskara Domenica Fracassa, 1799.

Literatura:

Alachvich, Giuseppe. „L'archivio degli atti antichi presso la I.R. Luogotenenza Dalmata“. *Tabularium* vol. I (1901), fasc. I, 1 – 10.

Antoljak, Stjepan. *Dalmacija i Venecija na preliminarima u Leobenu i na miru u Campoformiju*. Zagreb: Tisak Nadbiskupske tiskare, 1936.

Antoljak, Stjepan. *Dalmatinsko pitanje kroz vjekove: vjekovne težnje i borbe Hrvata za ujedinjenje Dalmacije s Hrvatskom*. Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod, 1944.

Antoljak, Stjepan. „Kako je nastala austrijska pokrajina Kraljevina Dalmacija“. Časopis za hrvatsku povijest 3 (1943), 232–239.

Bućin, Rajka. *Klasifikacijski sustavi u spisovodstvu uprave: povijesni razvoj i suvremena stremljenja*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015.

Bonfiglio Dosio, Giorgetta. „L'amministrazione del territorio durante la Repubblica veneta (1405.1797): gli archivi dei rettori“. *Gli archivi della provincia di Padova* 1 (1996), 1-59.

Butorac, Pavao. „Boka Kotorska nakon pada Mletačke republike do bečkog kongresa (1797-1815.)“. *Radovi JAZU* 264 (1938), 161-236.

Chrecichi, Antonio. „Archivio di Stato in Zara“. *Gli archivi di stato italiano, Miscellanea di Studi*, ur. Allesandro Luzio, 277-286. Firenca, 1933.

Dorsi, Pierpaolo. „Gli archivi degli organi periferice dell'amministrazione statale austriaca tra 1750 e 1918: Strutture e problemi“. *Rassegna degli archivi di stato* XLIX (1989), n. 3, 600-606.

Erber, Tulio. *Storia della Dalmazia dal 1797 – 1814*. Venecija: Società Dalmata di storia Patria, 1990.

Foretić, Dinko. „Kratak historijat i opći inventar Državnog arhiva u Zadru“. *Arhivist* 1(1955), XXVII-XXLVII.

Gli archivi di stato italiani, Ministero dell'Interno, Ufficio centrale degli archivi di stato. Bologna: Nicola Zanichelli, 1944.

Helbling, C. Ernst. *Österreichische verfassungs- und verwaltungsgeschichte*. Beč: Springer – Verlag, 1956.

Kolanović, Josip; Šumrada Janez, ur. *Napoleon i njegova uprava na istočnoj obali Jadrana i na području istočnih Alpa 1806-1814: arhivski vodič*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2005.

Kolanović, Josip. „Izvori za povijest trgovine i pomorstva srednjovjekovnih dalmatinskih gradova s osobitim osvrtom na Šibenik (contralliterae)“. *Adriatica maritima* 3 (1979), 63-150.

Kolanović, Josip, ur. *Vodič Državnoga arhiva u Zadru*, knj. I. Zadar: Državni arhiv, 2014.

Kolić, Dubravka. „Mjesno starješinstvo Makarske (Imperiale Regia Superiorità locale di Macarsca) 1798. – 1806.“ *Arhivski vjesnik* 48 (2005), 145-168.

Kolić, Dubravka. „Mjesno starješinstvo Šibenika 1798.-1806.“. *Murterski godišnjak* 3 (2006.), 151-181.

Kolić, Dubravka. „Mjesno starješinstvo Split za austrijske uprave kolovoz – studeni 1809. godine“. *Vjesnik dalmatinskih arhiva* 1 (2020), 29-50.

Maštrović, Vjekoslav. *Razvoj sudstva u Dalmaciji u XIX. stoljeću*. Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije, 1959.

Matijević, Ante. *Povijest Dalmacije za vrijeme prve austrijske vladavine: 1797. – 1806.*, priredio Marko Trogrlić. Zagreb: Leykam international, 2020.

Milošević, Ante. „Opis c. k. dalmatinskog namjesništva u Zadru“. *Vjesnik kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arhiva* XVIII (1916), 29-40.

Pandžić, Miljenko. *Arhivi i pismobrane u doba Hrvatskog Kraljevskog vijeća (1767-1779)*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2005.

Pederin, Ivan. *Dalmacija i Hrvati u vanjskoj politici bečkog Dvora*. Zadar: Matica hrvatska, 2005.

Pederin, Ivan. „Uspostava carsko-kraljevske uprave u Dalmaciji i Istri 1797.-1798.“ *Mjesečnik razreda za književnost HAZU* 45/(2006), 319-333.

Pisani, Paul. *La Dalmatie de 1797 a 1815*. Paris: Alphonse Picard et fils, 1893.

„Regalije“, u: *Pravni leksikon*, 1392. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2007.

Talamini, Stefano. „Ridussi la confusione di quella cancelleria alla miglior refforma“. Creazione e conservazione dell'archivio giudiziari dei rettori veneti a Belluno (secoli XVI-XVIII)“. *Archivi* XIV/1 (gen. – giu. 2019.), 7-40.

Talamini, Stefano. „Aspetti della politica archivistica veneziana nella Terraferma di età moderna (secoli XVI-XVII)“. *Archivi* XVI/1 (gen.-giu.2021), 42-61.

Usmiani, Ante. „Opći inventar Zadarskog arhiva iz 1828. godine“. *Arhivski vjesnik* 19-20 (1976.-1977), 279-294.

Žontar, Jože. „Razvoj sistemov poslovanja s spisi pri upravnih oblasteh do reforme pisarniškega poslovanja leta 1956“. *Arhivi* VI (1993), 33-41.

Work and administration of The Royal Court Committee for Istria, Dalmatia and Albania in 1797

Summary

The period of the first Austrian rule from 1797 to the end of 1805 and the occupation of the French was one of the most turbulent periods in the history of Dalmatia, although Austria gained new territory at the negotiating table, not by war operations. The Austrian takeover interrupted the four-century-long rule of Venice and initiated many changes in lives of the inhabitants of Dalmatia. This article discusses the events that took place in the first few months of Austrian rule through a review of the activities of the Royal Court Committee For Istria, Dalmatia and Albania, a temporary institution of the provincial administration with second instance court jurisdiction. It brings data on the establishment or circumstances of the beginning of operations, functions and competencies, organization and office operations of the institution. Data related to office operations and office tools applied at the Royal Court Committee For Istria, Dalmatia and Albania point out to some errors in the literature related to the operations of Dalmatian institutions, especially the introduction of classification plans in document management.

Keywords: Dalmatia, the first Austrian administration, 1797, Court Commission for Istria, Dalmatia and Albania, office operations